

УДК 177.72:2-144.82

ТКАЧЕНКО Олександр – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, 82100, Україна (tkacenkoaleksandr1928@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-0144>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.19>

Бібліографічний опис статі: Ткаченко, О., (2022). Людяність як міра відкритості людської душі до Бога. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія», № 44, 291–299, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.19>*

ЛЮДЯНІСТЬ ЯК МІРА ВІДКРИТОСТІ ЛЮДСЬКОЇ ДУШІ ДО БОГА

Анотація. Метою статті є актуалізація релігійно-філософського розуміння людяності як міри відкритості людської душі до Бога. На наш погляд, обрана нами тема є актуальною і ця проблема – глибоко християнська. **Методологічними** засадами дослідження стали філософсько-антропологічний напрям та християнська догматика. Також, для розв'язання поставлених завдань використано феноменологічний та персоналістичний методи дослідження. **Наукова новизна.** Фундаментальною особливістю людяності є релігійність – справжня Зустріч людини з Богом в новій, особистісно-людській точці. Така подія оновлює людину, робить її цільною та творчою, що передбачає перш за все милосердя та любов до інших. Все, що поза цієї міри, менше цього не можна називати людським, гідним Людини. Ми переконані, що саме сенс релігійного життя визначальною мірою спрямований на повернення втраченої цілісності почуттів, волі, розуму та серця людини. **Висновки.** Найбільш повне розуміння людяності як міри людської душі бути відкритою до Бога представлено в християнській антропології. Досвід зустрічі з собою через спілкування з Богом неминуче

відображається на глибині спілкування з Іншими. На жаль, культура як субстанція людяності не рятує деякі народи від моральної деградації та падіння і ситуація «блукання», тобто перебування в стані недолюдяності або взагалі нелюдяності – історична «доля» людства.

Ключові слова: Бог, зустріч, культура, людина, людяність, любов, милосердя, теозис, християнська антропологія.

TKACHENKO Oleksandr – Candidate of Philosophy Sciences, As-sociate Professor at the Philosophy Department named after Valeriy Skotnyi, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, 82100, Ukraine (tkacenkoaleksandr1928@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-0144>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.19>

To cite this article: Tkachenko, O., (2022). Liudianist yak mira vidkrytosti liudskoi dushi do Boha [Humannes as a measure of openness of the human soul to God]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filosofiiia» – Human Studies. Series of «Philosophy»: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, № 44, 291–299, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.19>

HUMANNESS AS A MEASURE OF OPENNESS OF THE HUMAN SOUL TO GOD

Summary. *The purpose of the article is to actualize the religious and philosophical understanding of humanness as a measure of openness of the human soul to God. In our opinion, the topic chosen is relevant and this problem is truly Christian. Philosophical and anthropological focus and Christian dogmatic theology became the **methodological foundations** of the study. Besides, phenomenological and personalistic research methods were used to solve the set tasks. **Scientific novelty.** The fundamental feature of humanness is its religious nature – a real meeting of man with God in a new, personal and human cross-point. Such an event renews a person, makes him whole and creative, which presupposes mercy and love for others above all. Anything that is beyond this measure cannot be called human, worthy of Man. We are convinced that the meaning of religious life is decisively aimed at restoring the lost integrity of feelings, will, mind and heart. **Conclusions.** The most*

complete understanding of humanness as a measure of the human soul open to God is presented in Christian anthropology. The experience of meeting oneself through communion with God is inevitably reflected in the depth of communication with Others. Unfortunately, culture as a substance of humanness does not save some peoples from moral degradation and decline, and the situation of “wandering”, i.e. being in a state well below the level of humanness or inhumanness in general is the historical “fate” of mankind.

Key words: *God, meeting, culture, man, humanness, love, mercy, theosis, Christian anthropology.*

Постановка проблеми. Як Діоген, прогулюючись в Афінах в сонячний день з ліхтарем, голосно волав: «Шукаю людину!», так і сучасна людина, вдивляючись в себе та історію людства розгублено та з сумом запитує «Чому так мало людяності?». Я нікого не звинувачую, про себе говорю. Людей бачу, себе бачу. Навіть більше – розумних, освічених. Але людяності знаходжу все менше. *Справжньої* любові та милосердя. І в цьому контексті немає особливої потреби доводити актуальність теоретичного звернення до феномену людяності, «оскільки сучасна ситуація людини демонструє загрозливу ескалацію розлюднення» (Возняк, 2015, с. 4).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Пригадую, як Митрополит Антоній Сурожський, в одному із відеозаписів 2000 року, вдивляючись в історію людства, наповненого стражданнями, з відчаєм запитував себе: Як це можливо? На це та інші запитання намагалися відповісти українські та зарубіжні філософи під час зустрічі в межах XXXI-х Міжнародних людинознавчих читань «Людина. Гуманізм. Людяність» (м. Дрогобич, жовтень, 2021 р.). Зокрема, В.А. Малахов у доповіді «Людство починається з людей» зазначив, що людяність є багатолікою, і потрібно зосередитись на її смислового максимумі, на тому дійсно важливому для життя, що ми можемо знайти в цьому понятті, яке в першу чергу є поняттям моральним¹. Саме людяність робить людину людиною.

---

¹ Ми підтримуємо позицію В.С. Возняка стосовно категоріальності людяності, який пише: «Насамперед дозволю собі не погодитись з тим, що людяність – категорія винятково етики, адже кожна фундаментальна категорія філософії обов'язково є і категорією онтології, і гносеології, і логіки (зрозуміло, діалектичної). У тому числі – й логіки становлення людської суб'єктивності...» (Возняк, 2015, с. 6).

Хотілося б також пригадати одне з інтерв'ю, під час якого В.А. Малахов, обережно вступаючи в сферу богослов'я, звернув увагу на важливу для нашого дослідження ідею. Він акцентував увагу на тому, що в земному житті завжди присутнє те, що зверху «оповиває людське життя, те, що являється в тиші та легких дотиках, те, що звертається до нас» (Малахов). На думку Віктора Ароновича, людське в людині великою мірою пов'язане з цим подихом, цим зверненням зверху. «Ось людина перед Богом стоїть, – мені здається, дуже важливим показником суності людини є те, що у людини присутнє таке почуття, вона завжди стоїть перед Абсолютом» (Малахов). Це почуття стояння перед Абсолютом дуже важлива риса людяності, без якої не буде людини, а буде «замкнута в собі істота, раб своєї плоті та крові» (Малахов).

Під час свого виступу В. Л. Петрушенко² закликав обережно підходити до розуміння людини та людяності та уникати однозначних визначень. І саме головне – людяність, на думку українського філософа, безпосередньо пов'язана із готовності однаково приймати різних людей: хороших і не дуже. І як не пригадати переконаність митрополита Антонія Сурожського в тому, що «кожен із нас – жива ікона Бога, образ Христа Спасителя... І коли ми бачимо людину, нехай скалічену життям, муками, тугою, спокусою, розбиту, нам потрібно пам'ятати: це ікона, і я покликаний уберегти її, охоронити, очистити, щоб ця ікона знову засяяла усією славою краси, щоб люди, дивлячись на неї, могли сказати: я бачив Бога...» (Сурожский, 2014).

На думку В.С. Возняка (2015), «шукати підстави людяності поза і крім по-людськи значущої й осмисленої спільної справи – пусте заняття. Усім своїм життям, самою своєю суб'єктністю, душею, духом і тілом ми вже вплетені в тканину загальної справи» (Возняк, 2015, с. 7). Такою загальною справою є культура, яка «становить субстанцію людяності і в цьому сенсі і є сама людяність» (Возняк, 2015, с. 7).

Але сьогодні, в контексті трагічних подій на Україні, хотілося б запитати В. Возняка: Чому культурні традиції людства

---

² Доповідь на тему «Зникаюча людяність, або: за що нам любити ближнього і дальнього?» на XXXI-х Міжнародних людинознавчих читань «Людина. Гуманізм. Людяність» (м. Дрогобич, жовтень, 2021 р.).

не рятують деякі народи від моральної деградації та падіння? Історія знає багато таких прикладів...

Роздумуючи про сутнісні сили, які відповідають за присутність в нас людяності, український філософ наголошує, що почуття, воля, розум, серце самі по собі не несуть відповідальності за людяність. Поза межами цілісності вони можуть бути як благом, так і злом. А така цілісність, на наш погляд, притаманна тільки релігійній людині. Релігійність має вражаючу здатність внутрішньо об'єднувати людину.

Отже, для наших подальших міркувань важливими є такі ідеї В.С. Возняка: присутність всезагального в особливому і Зустріч особистості з цим всезагальним як онтологічна сутність людяності; всеєдність³ як початок людяності; розумне, любляче серце, одухотворена раціональність як сутнісні сили людяності.

Але, говорячи про всеєдність, цілісний розум в контексті людяності, Володимир Степанович оминає релігійний аспект, прекрасно розуміючи християнські глибини проблеми. Ми переконані, що саме сенс релігійного життя визначальною мірою спрямований на повернення втраченої цілісності.

Про відкритість серця до справжньої зустрічі з іншими людьми, про свій духовний досвід на цьому шляху розмірковує Фредеріка де Грааф (2019), яка постійно перебуваючи в епіцентрі людських страждань⁴, не втрачає людяності. Грааф переконана, що досвід зустрічі з собою через спілкування з Богом неминуче відображається на глибині спілкування з Іншими.

Метою статті є актуалізація релігійно-філософського розуміння людяності як міри відкритості людської душі до Бога. На наш погляд, обрана нами тема є актуальною і ця проблема – глибоко християнська.

Вже в філософських вченнях Давнього Китаю ми знаходимо головну ідею нашого розуміння людяності. Поняття жень («гуманність», «людяність», «істинно людське», «людинолюбство», «милосердя», «доброта», «безсторонність») – це, по-перше, спокійно-самодостатня любов та милосердя до людей

³ В.С. Возняк робить посилання на Володимира Соловйова, який вказував на глибинний зв'язок всеєдності і людяності.

⁴ Понад 20 років Фредеріка де Грааф працює в хоспісі.

і, по-друге, здатність зберігати зв'язок з Абсолютом. Тільки за таких умов людина є людиною, тобто живе у відповідності з правилами та ритуалом (лі). Жень – це здатність людини увійти в гармонійний зв'язок з Небом як Абсолютом, опосередкувати собою, своїм внутрішнім станом цей зв'язок з іншими. На наш погляд, жень розуміється не тільки як моральна категорія, а й містичне переживання, тобто сприйняття серцем всього сушого і свідчить про зміни в стані свідомості. Спочатку у Конфуція жень було особливістю «шляхетної людини» (цзюнь цзи), яка не притаманна «нищій людині» (сяо жень), але вже у його найближчих послідовників жень стало універсальним началом людської особистості і відносин між людьми. Наприклад, А.А. Гусейнов (2003) згадує Мен-Цзи, який розумів джерело жень в спочутливому серці (синь), без якого людина перестає бути людиною. (Гусейнов, 2003, с. 69). А Дун Чжуншу, представник раннього даосизму, називав людяність небесним серцем (тянь синь), яке любить людей, втіленням «волі Неба» (тянь чжи) в людському тілі. «В пізньому даосизмі жень почало відігравати роль однієї з важливих добродетностей – *милосердя*, яке долало бар'єр між «я» і «не-я» (Гусейнов, 2003, с. 70). Важливо зазначити, що згідно Конфуція, жень, на відміну від багатьох інших чеснот, неможливо навчитися. Людяність можна саме набути, досягти, сприйняти.

Найбільш повне розуміння людяності як міри людської душі бути відкритою до Бога, без сумніву, представлено в християнстві. На християнській догматиці як найрадикальнішому варіанті критико-аналітичної установки на ситуацію людини, акцентує увагу В.В. Лімонченко (2014) і пропонує заглибитись в розуміння поняття «гуманізм». А це дуже важливо для нашого дослідження. Зокрема, вона посилається на Мартіна Хайдеггера, який наголошує на тому, що під гуманізмом потрібно розуміти прагнення людини звільнитися для власної людяності, вказував на різні тлумачення гуманізму (Лімонченко, 2014, с. 52). Саме «антропологія святоотецька в грекомовному варіанті приймає динамічне розуміння людини – в призначення людини з необхідністю входить космічна та теургічна місія, яку складає праця «збирання тварі»: людина, яка живе та діє в світі, повинна зібрати та перетворити його в живу та гармонійну цілістність,

але початком такого преображення стає не іманентна наявна природа людини, а центр, який винесений за межі, і звідси завдання теозису, подолання власної природи» (Лімонченко, 2014, с. 52–53).

Не можна не погодитись з В.В. Лімонченко, що «ключові позиції християнської антропології⁵ закладені в Біблії – новий образ людського буття представлений в Новому Заповіті, багато в чім він є продовженням і розкриттям старозавітного образу людини» (Лімонченко, 2014, с. 161). Серцевиною антропологічної програми Біблії, на думку української філософині, може бути твердження Апостола Павла «І живу вже не я, а Христос проживає в мені» (До Галатів 2:20), яке має зміст більше онтологічний, чим моральний, «тобто буттєвою основою, тим, що конститує людину саме як людину, є її відкритість граничній цілістності...» (Лімонченко, 2014, с. 161).

Відкритість людської душі до Бога повинна розпочинатись одночасно з відкритості до себе, свого глибинного «Я». «Перше що повинно відбутися – це зміна в нас самих, яка дозволить нам перебувати в гармонії, – гармонії, яку можна буде перенести, поширити навколо нас» (Сурожский, 2007). Мовиться про подію страждального народження, точніше, відродження людини, про розп'яття в собі старої (рос. – ветхой) людини. Відкинувши лукавство, зуміти побачити в собі безодню гріха та відсутність смирення і любові, зрозуміти свою нікчемність – моральну, практичну, розумову – і зрозумівши, відійти від себе. Мабуть це і є пізнанням самого себе і початком самоспасіння. Хоча людині найважче, найобразливіше прийняти свою гріховність. В цьому є парадокс, але парадокс глибокий та мудрий.

Безумовно справжня зустріч із собою передбачає такий стан людини, коли нею оволодіває Одкровення, яке глибоко проникає до самих глибин серця. Мовиться про «зростання» (Макарій Єгипетський), коли людина стає духовною єдністю. «Після

---

⁵ Необхідно зазначити, що використання поняття «християнська антропологія» має суперечливий і неоднозначний характер і набуває різного змісту при виявленні його смислових відтінків. Зокрема, С.С. Хоружий виокремлює три складові християнської антропології: у вузькому значенні; антропологію (під формою) богослов'я; антропологію (у формі) аскетички, де головними є останні складові.

сприйняття одкровення починається нове життя: і це нове життя є релігійним життям. Пронизана променем Благодаті, людина стає єдиною та цільною» (Гльїн, 2014). Ця нова, Божественна реальність по новому включає релігійну людину в оточуючий світ. «Вона є новою реальністю, яка прийшла в людське життя для того, щоб творчо розлитися по всьому світові. Вона є зустріч світу з Богом і причому в цій новій, особистісно-людській точці» (Гльїн, 2014).

Отже, людяність це – світоносна творчість життя як вихід із себе до Іншого, радість та скорбота про Іншого, допомога Іншому, думка про Іншого, милосердя та любов до Іншого. І в такому виході людина несподівано віднаходить себе, реалізує своє покликання будівника такого вятого, Світлого граду людського, в якому б, за словами митрополита А. Сурожського (2007), Одним із його громадян був би Ісус Христос, Син Божий, який став сином людським.

«Все, що поза цієї міри, все, що є меншим цього не є градусом людським, достойним Людини, – я вже не говорю: достойним Бога; він дуже є малим для нас. Але для цього ми повинні прийняти виклик, подивитись йому в обличчя, на початок – зустрітись вічна-віч із самим собою, досягнути бажаного рівня спокою та гармонії і діяти з середини цієї гармонії, – або світити навколо себе, тому що ми покликані бути світлом світу» (Сурожский, 2007).

Логічно постає запитання: Якщо мова йде про зв'язок людини з Богом, то віряни повинні бути в першу чергу людяними? В запропонованих роздумах зроблено наголос на *мірі* відкритості до Бога. І в цьому контексті хотілося б пригадати багатьох святих старців, які вважали себе найбільшими грішниками. Що вже говорити про себе – немічного та вбогого, оскверненого своїми думками та вчинками... Не будемо ошукувати себе, християн серед нас майже не має. Це – гірка правда про сучасний світ і про нас. Митрополит Антоній Сурожський з болем писав: «Неможливо мати оптимістичне уявлення про Церкву і забувати, що і Церква теж розділена. Ні в кого з нас розум, серце, тіло, воля, наш *порив* до Бога не зливаються в єдиний могутній потік житт, тим більше духовного життя» (Сурожский, 2007).

Висновки. На жаль, ситуація «блукання», тобто перебування в стані недолюдяності або взагалі нелюдяності – історична

«доля» людства. Після гріхопадіння, людина втрачає свою онтологічну природу і цілісність. Особливо така ситуація ускладнюється тоді, коли, на думку В.В. Лімонченко (2014), людина, і людство в цілому стають нечутливими до ідеї гріха. «Наша епоха... взагалі знімає проблему сутнісної адекватності людини, що в просторі реальної поведінки людини спричиняє банальну вседозволеність і розбещеність» (Лімонченко, 2014, с. 56).

І якщо Бог не стане частиною життя людини, якщо у нас не розум Божий, не серце Боже, не воля Божа, не погляд Божий, все, що ми намагаємося зробити або створити, буде дисгармонійним і до певної міри неповним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возняк В. Людяність як необхідна категорія нового педагогічного мислення. // Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія» / ред. кол. Н. Скотна (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. 2015. Вип. 35. С. 4–12.

2. Веяние человечности: философ Виктор Малахов о голосе тонкой тишины, «высших посвященностях» и нормальной жизни. URL: <http://thevirtuoso.net/journal/veyaniechelovechnosti>

3. Грааф Ф. Открытость сердца. встреча «сквозь себя» к Богу и человеку. М. : Триада, 2019. 200 с.

4. Гусейнов А.А. История этических учений. М.: Гардарики, 2003. 911 с.

5. Ильин И.А. Что такое религиозность. 2014. URL: <https://www.mgarsky-monastery.org/kolokol/2180>

6. Лімонченко В.В. Опыт философской аналитики антропологического дискурса в Православии : монографія. – Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. 475 с.

7. Сурожский Антоний, митрополит. Стояние христианское. 2014. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Antonij_Surozhskij/ljubov-vsepobezhdajushaja/6_3

8. Сурожский Антоний, митрополит. Вызовы современности. 2007. URL: <https://antsur.ru/ru/vyzov-sovremennosti-14-maya-1986-g/>

REFERENCES

1. Voznjak, V. (2015). Ljudjanist' jak neobhidna kategorija novogo pedagogičnogo mislennja. [Humanity as a necessary category of new

pedagogical thinking]. *Problemi gumanitarnih nauk : zbirnik naukovih prac' Drogobic'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Ivana Franka. Serija «Filosofija»*. Drogobich : Redakcijnno-vidavnichij viddil DDPU imeni Ivana Franka (4–12). – *Problems of the humanities: a collection of scientific works of Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko. Series «Philosophy»* [in Ukrainian].

2. Vejanie chelovechnosti: filosof Viktor Malahov o golose tonkoj tishiny, «vysshih posvjashhennostjah» i normal'noj zhizni. [The spirit of humanity: philosopher Viktor Malakhov about the voice of subtle silence, “higher initiations” and normal life]. Retrieved September 18, 2021: <http://thevirtuoso.net/journal/veyaniechelovechnosti> [in Russian].

3. Graaf, F. (2019). Otkrytost' serdca. vstrecha «skvoz' sebja» k Bogu i cheloveku. [Openness of the heart. meeting “through oneself” to God and man. M. : Triada [in Russian].

4. Gusejnov, A.A. (2003). Istorija jeticheskikh uchenij. [History of ethical teachings]. M. : Gardariki [in Russian].

5. Il'in, I.A. (2014). Chto takoe religioznost'. [What is religiosity]. Retrieved June 02, 2021: <https://www.mgarsky-monastery.org/kolokol/2180> [in Russian].

6. Limonchenko, V.V. (2014). Opyt filosofskoj analitiki antropologicheskogo diskursa v Pravoslavii : monografija. [The Experience of Philosophical Analytics of Anthropological Discourse in Orthodoxy. Drogobich : Vidavnichij viddil Drogobic'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Ivana Franka [in Russian].

7. Surozhskij, Antonij. Mitropolit. (2014). Stojanie hristianskoe. [Standing Christian]. Retrieved January 10, 2022: https://azbyka.ru/otechnik/Antonij_Surozhskij/ljubov-vsepobezhdajushhaja/6_3 [in Russian].

8. Surozhskij, Antonij, mitropolit. (2007). Vyzovy sovremennosti. Retrieved June January 12, 2022: <https://antsur.ru/ru/vyizov-sovremennosti-14-maya-1986-g/> [in Russian].